

U VREMENU KADA SVI IMAJU INFORMACIJU, PITANJE JE KO IMA ISTINU

Piše: Milan Radović, programski direktor – Građanska alijansa

Nikada u istoriji čovjek nije imao toliko informacija na raspolaganju kao danas. Ipak, nikada nije bilo važnije pitanje kome vjerovati. Dok je nekada najveći izazov bio doći do znanja, savremeni čovjek suočava se sa suprotnim problemom - kako se snaći u ogromnoj količini informacija, razlikovati činjenice od manipulacije i prepoznati izvore kojima možemo vjerovati.

Ova promjena posebno je zanimljiva kada se posmatra kroz roman *Ime ruže* Umberta Eka. Radnja je smještena u 14. vijeku, u vrijeme kada je znanje bilo rijetko, teško dostupno i uglavnom pod kontrolom malog broja ljudi, a biblioteka iz ovog djela nije samo prostor u kojem se čuvaju knjige, već simbol moći. Eko sjajno opisuje ideju da je neznanje korisno za one koji vladaju ljudima, jer kontrola znanja znači i kontrolu načina na koji ljudi razumiju stvarnost. Ta ideja o ograničavanju pristupa informacijama nije nestala ni danas, samo je promijenila oblik.

Danas informacije više nijesu privilegija malog broja ljudi. Internet i digitalne tehnologije omogućili su da gotovo svako može doći do velikog broja podataka i sadržaja. Međutim, upravo ta dostupnost donijela je novi izazov: nije dovoljno imati informaciju, već je potrebno znati koliko joj možemo vjerovati.

Ni vrijeme kada su tradicionalni mediji bili glavni izvori informacija nije bilo jednostavno. Različiti mediji često su iste događaje predstavljali iz različitih uglova, u skladu sa svojom uređivačkom politikom.

Ipak, profesionalno novinarstvo zasnivalo se na provjeri činjenica, odgovornosti prema javnosti i nastojanju da se događaji predstavljaju tačno i u odgovarajućem kontekstu.

Danas je informacijski prostor mnogo složeniji. Pored profesionalnih medija, informacije svakodnevno proizvode i dijele korisnici društvenih mreža, različite internet platforme i anonimni izvori. U tom okruženju tačna informacija i dezinformacija često mogu izgledati veoma slično. Sadržaj se širi brže nego što može biti provjeren, a ispravka netačne informacije uglavnom ne stiže do istog broja ljudi koji su vidjeli prvobitnu objavu. Poseban izazov predstavlja razvoj vještačke inteligencije. Fotografije, video i audio-snimci više nijesu uvijek dovoljni kao dokaz da se nešto zaista dogodilo, jer tehnologija omogućava njihovu izmjenu ili stvaranje potpuno novih sadržaja. Vještačka inteligencija može biti značajan alat za novinare, istraživače i druge profesije, ali može biti i zloupotrijebljena za stvaranje sadržaja koji ima cilj da obmane javnost.

Zbog toga pitanje „**Da li je ovo istina?**“ postaje jedno od najvažnijih pitanja savremenog građanina. Medijska pismenost danas ne znači samo sposobnost korišćenja

tehnologije, već sposobnost kritičkog razmišljanja. Ona podrazumijeva da znamo ko je izvor informacije, kako je ona nastala, da li postoje dokazi i kakva je namjera njenog objavljivanja. Važno je razumjeti da manipulacija ne mora uvijek izgledati kao očigledna laž. Nekada je dovoljno izostaviti važan dio konteksta, promijeniti naslov ili izdvojiti jednu rečenicu iz šire priče da bi se promijenilo značenje događaja. Zato danas nije dovoljno pitati samo da li je neka vijest lažna, već i ko je objavio, zašto je objavio i šta nam možda nije rečeno.

U Crnoj Gori ovo pitanje ima posebnu težinu. U malom društvu informacije i dezinformacije mogu se veoma brzo širiti putem društvenih mreža i različitih aplikacija. Dodatni izazov predstavlja društvena polarizacija, jer ljudi ponekad prihvataju informacije ne zato što su provjerene, već zato što potvrđuju ono u šta već vjeruju. U takvom okruženju uloga medija postaje još značajnija. Tradicionalni mediji više nijesu jedini izvori informacija, ali njihova odgovornost ostaje velika. Njihova uloga danas nije samo da prenesu vijest, već da provjere činjenice, objasne događaje i omoguće građanima da razumiju širi kontekst. Kako se navodi u Kodeksu novinara i novinarki Crne Gore, obaveza novinara i novinarki jeste da poštuju istinu i da za njom istrajno tragaju, imajući u vidu pravo javnosti da bude informisana. Činjenice moraju biti osnova novinarskog rada, a njihovo pravilno predstavljanje jedna je od ključnih odgovornosti profesije.

Ako se vratimo na Ekovo *Ime ruže*, možemo reći da se problem nije suštinski promijenio – promijenio se samo način na koji se znanje kontroliše. Nekada je problem bio u tome što je pristup informacijama bio ograničen, a danas u tome što ih imamo previše i što je teško procijeniti koje su pouzdane. Upravo zato budućnost medijske pismenosti ne može biti zasnovana samo na upozoravanju građana na opasnosti koje vrebaju sa interneta. Potrebno je razvijati kulturu pitanja, provjere i odgovornog dijeljenja sadržaja. Svaki korisnik društvenih mreža danas je istovremeno i primalac i potencijalni distributer informacija. Klik na podijeli više nije samo lični izbor, on itekako može uticati na javni prostor, zato je i odgovornost.

Uvjeren sam da AI neće promijeniti samo način na koji stvaramo sadržaj, već će uticati i na način na koji odlučujemo čemu vjerujemo. Utiće na čovjeka i na njegovu sposobnost rasuđivanja i mišljenja. Zato će najvažnija navika budućnosti biti ona najjednostavnija: zastati prije nego što podijelimo nešto što nijesmo provjerili. Strah od novih tehnologija treba preduprijediti razvijanjem naših sposobnosti da ih koristimo odgovorno. Najvažnija vještina budućnosti možda neće biti da uvijek znamo šta je lažno, već da naučimo kako da zastanemo, provjerimo i razmislimo prije nego što povjerujemo.

Ovaj tekst je pisan za sajt medijskapismenost.me u okviru programa Agencije za audiovizuelne medijske usluge. Tekst je moguće preuzimati i dijeliti uz obavezno navođenje izvora.